

Εργαστήριο και πολιτική

Η Μαντώ Αραβαντινού γράφει για την «Αναφορά περιπτώσεων» του Αλέξανδρου Σχινά

Το Δεκέμβριο του '66, η προηγουμένη «Αναφορά περιπτώσεων» αναγνωρίστηκε αμέσως σαν ένα ιδιότυπο και σημαντικό επίτευγμα της λογοτεχνίας μας. Αυτό ακριβώς και μάλιστα τα μεγαλύτερο βαθμό είναι τώρα και η διευρυμένη επανέκδοσή της. Μια κριτική μου τότε, ανάμεσα σ' εκείνες που πρόλαβαν να δημοσιευτούν πριν από το πραξικόπημα γι' αυτό το βιβλίο, είχε τιτλοφορηθεί «Η λογοτεχνία της αμφισβήτησης». Ήταν μια προσπάθεια ένταξης των κυριότερων κειμένων του

σε διεθνή σύγχρονα ρεύματα, με έξαρση ενός κύριου χαρακτηριστικού τους: την αμφισβήτηση της δυνατότητας να συλληφθεί και να αποδοθεί η πραγματικότητα με ενιαίο και τελεσιδικό τρόπο. Τώρα που η «Αναφορά περιπτώσεων» αποτελείται μόνο κατά το ένα τρίτο από τον παλιό εαυτό της και περιέχει πολύ πιο ποικίλο υλικό δεν θα γίνονταν να καλυφθεί μόνο έτσι. Αυτό το υλικό είναι τόσο πλούσιο και πολυμορφο ώστε κάθε προσπάθεια για την αναγωγή του σε έναν κοινό παρανομαστή θα κατέληγε σε ελάχιστα πληροφοριακές γενικεύσεις, όπως: εφευρετικότητα, πρωτοτυπία, τόλμη. Γι' αυτό θεωρώ προτιμότερη την υπόδειξη μερικών από τις πολλαπλές τεχνικές που εφαρμόζονται σε αυτό το βιβλίο.

Μια από τις χαρακτηριστικότερες είναι οι αλλαγές της εικόνας και του νοήματος της οικείας μας πραγματικότητας με μετατοπίσεις της σκοπιάς και υπολογισμένες αλλοιώσεις της διατύπωσης. Η τεχνική αυτή μας αφινιδιάζει από την αρχή κιόλας της πρώτης ενότητας, με τον τίτλο «Περιπτώσεις κατασκευής κόσμων». Σε μικτό ύφος πλαστού μεταφυσικού δοκιμίου και συνταγών κατασκευής, παρέχονται «δείξεις» για τη

χρησιμοποίηση της φαντασίας μας και μας υποβάλλεται ότι τα προϊόντα της, αν και διερχόνται από αυτόν τον κόσμο, δεν ανήκουν σε αυτόν. Είναι εντελώς άλλοι, ριζικά διαφορετικοί, πρωτόπλαστοι κάθε φορά κόσμοι που συνυπάρχουν ισότιμα μαζί του.

Μια υποβολή που ισοδυναμεί με αποκάλυψη. Και τι κερδίζουμε με αυτό τον απατηλό πολλαπλασιασμό των κόσμων; Ό,τι ακριβώς μας προσφέρει με κάθε τρόπο η αυθεντική τέχνη: Μια νέα θέαση αυτού του κόσμου. Ο Σχινάς το επιτυγχάνει εδώ με αυτόν τον τρόπο που θα χαρακτηριζα εκφραστική διάθλαση: Το μολύβι του μισοβυθίζεται σε ένα ποτήρι νερό, φαίνεται σαν σπασμένο και δείχνει προς άλλη κατεύθυνση.

Με ανάλογες μεθόδους — που, αν και φαίνονται κάποτε σαν λεκτικό και διανοητικό παιχνίδι, εφαρμόζονται με αυστηρότητα επιστημονικού εργαστηρίου — επιτυγχάνονται και σε αυτή και στις δυο άλλες ενότητες μετατροπές της εικόνας και μεθερμηνείες του νοήματος της πραγματικότητας.

Τα αφηγήματα της δεύτερης ενότητας με τον τίτλο «Περιπτώσεις εμπλοκής του Εγώ μέσα στο Άλλο» είναι

μια σειρά από προσπάθειες ερμηνείας της παρουσίας του ατόμου μέσα στον κόσμο που διεξάγονται με την «καφκική» σύμβαση μιας διαφορετικής κάθε φοράς παραβολής. Π.χ.: Αν αντιλαμβανόμαστε τον κόσμο σαν μια τεράστια ταχυδρομική διαδικασία, η ζωή μας θα ήταν μια χαμένη επιστολή ή, αν βλέπαμε τον κόσμο σαν ένα πολυσύχναστο θέρετρο, η ζωή μας θα ήταν ένα ναυάγιο εμπρός στα μάτια των άλλων, που δεν μπορούν να μας σώσουν ή, αν ο κόσμος συμπεκνωνόταν σε μια πόλη που πολιορκείται από έναν ανύπαρκο εχθρό, η ζωή μας θα ισοδυναμούσε με έναν μάταια ηρωικό πόλεμο.

Ενώ οι ήρωες αυτών των αφηγημάτων συμβολίζουν γενικότερα τον άνθρωπο, εμφανίζονται συγχρόνως σαν μεμονωμένοι αφηγητές σε πρώτο πρόσωπο που η μοίρα τους καθορίζεται από μια αρχική παρεξήγηση αυτού που συμβαίνει γύρω τους. Ο μόνος γνώστης μιας υπέρτατης νομοτέλειας και σκοπιμότητας όλων αυτών παραμένει απρόσωπος — η «Ταχυδρομική Εξουσία» στην «Επιστολή», το «Λιμεναρχείο» στο «Ναυάγιο», το «Επιτελείο» στον «Πόλεμο». Θυμάμαι ότι ο Σχινάς διάβαζε αποσπάσματα πολλών τέτοιων αφηγημάτων σε

έναν στενό φιλικό κύκλο, αμέσως μετά τη θητεία του στην περίοδο του Εμφυλίου, όταν έζησε έντονα αυτή την οδυνηρή αποξένωση από το περιβάλλον του. Για την καθυστέρηση της δημοσίευσής τους δεν ευθύνεται ίσως μόνο ο ίδιος.

Κάποιες δοκιμαστικές δημοσιεύσεις του τότε δεν κατανοήθηκαν καθόλου. Για μας πάντως σήμερα είναι σαν να γράφτηκαν χθες. Τα δυο εκτενέστερα ιδιαίτερα είναι ένα απόκρηματο για τη λογοτεχνία μας.

Μια άλλη τεχνική που εφαρμόζεται ήδη σε αυτά τα αφηγήματα αξιοποιείται στο έπακρο στην τρίτη ενότητα, με τον τίτλο «Περιπτώσεις από το ελάχιστο ως το τίποτα». Η τεχνική των αναπάντεχων αλληλοσυνδέσεων, Περιθωριακά εκ πρώτης όψεως επεισόδια αποκτούν λίγο αργότερα απροσδόκητες σημασίες, καταστρώνονται σχέδια παραπλάνησης που οδηγούν συνεχώς σε εκπλήξεις. Στο «Κόκκινο φως» η αναγνωστική ανάσα κόβεται κάθε τόσο με τη μεταφορά των βιωμάτων που νομίζαμε πως ανήκαν στον «ήρωα» στη ζωή άλλων. Στο «Ενώπιον πολυβολητού», το ενδεικτικότερο πεζογραφικό επίτευγμα αυτής της ενότη-

τας, αναγγέλλεται και συγχρόνως αποκρύπτεται με κάθε είδους αλληλοσυνδέσεις εκείνο το σημαντικότερο ασήμαντο φινάλε.

Υποδεικνύω ακόμα επί τροχάδην μερικές από τις τεχνικές που αξιοποιούνται ιδιαίτερα σε αυτή την ενότητα: Τη συρρίκνωση της υπόθεσης σε μια καθημερινή λεπτομέρεια — μια συρρίκνωση που φτάνει ως την ανυπαρξία σε εκείνη τη συγκλονιστική «Περιπτωση μηδέν». Τη διεξοδική μικροσκόπηση, με όλους τους τρόπους, από όλες τις σκοπιές, μέσα σε έναν υπέρμετρα ελαστικοποιημένο χώρο και χρόνο. Την αδιάκοπη εναλλαγή όλων των εκφραστικών τρόπων, όλων των στυλιστικών επιπέδων — αλλά αυτό καλούπολογισμένα σύμφωνα με μια βαθύτερη αναγκαιότητα της αφήγησης και ποτέ σαν επίδειξη ή σαν παιχνίδι με τις δυνατότητες του ύφους. Την «αντικειμενικότητα» της απαρίθμησης δεδομένων, που μοιάζει να διεξάγεται πέρα από τα ανθρώπινα σύνορα — από έναν απρόσωπο αφηγητή στο «Κόκκινο φως», από μια «ηλεκτρονική αφηγηματική συσκευή» στο «Ενώπιον πολυβολητού», από έναν απανταχού παρόντα συμπαντικό μηχανισμό στην «Περιπτωση μηδέν». Μια υ-

περμαθηματική ψυχρότητα, που διαπερνάται όμως παντού από ολόθερμα ανθρώπινα μηνύματα.

Το μόνο που δεν χρειάζεται να υποδειχθεί είναι πως ο κυριότερος ήρωας αυτού του βιβλίου είναι η ελληνική γλώσσα.

ΜΑΡΙ ΚΑΡΝΤΙΝΑΛ
Πισωβελονιά
Μετάφραση: Τούλα Τόλια
Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα 1989

Η Μαρί Καρντινάλ είναι μια από τις σημαντικότερες εκπροσώπους της σύγχρονης γυναικείας πεζογραφίας. Η γραφή της, έντονα περιγραφική καθορίζεται στο τελευταίο της μυθιστόρημα «Πισωβελονιά» από την αντίθεση μεταξύ λυρισμού και ρεαλιστικής, σχεδόν καθημερινής αφήγησης προσαρμοζόμενη κάθε φορά στο εκάστοτε πρόσωπο. Παρ' όλα αυτά επιτυγχάνει να διατηρήσει τον εξομολογητικό χαρακτήρα του είδους